

Gözetim Toplumu ve Distopik Filmlerde Göz'ün İktidarı: The Lobster ve Equilibrium Filmlerinin Analizi

Sevgi Çatalbaş, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik ABD Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, catalbasevgi@gmail.com

Buket Kaya, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik ABD Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, sertbudak@gmail.com

ÖZ

Gözetim olgusu tarih boyunca iktidarlar tarafından bir denetim mekanizması ve güç aygıtı olarak kullanılmıştır. Kapitalizmle paralel olarak gelişen ve çeşitlenen gözetim, günümüzde yaşamın her alanına yayılan ve varlığı kitlelerce normal kabul edilen bir iktidar aygıtıdır. Panoptikon denilen, iktidar tarafından her an görünmeden gözetlenme ve etkilenme biçimi, enformasyon teknolojilerinin gelişmesi ve bu gelişimin sonuçları ile beraber Süper-panoptikon adını almıştır. Çalışmanın amacı özellikle günümüzdeki süper-panoptik işleyişi açığa çıkartarak, egemenlerin gözetim ve denetim güçlerini nasıl kullandıklarını ortaya koymaktır. Bu amacın bir parçası olarak distopik yönler taşıyan Istakoz (The Lobster) ve İsyan (Equilibrium) filmleri, resmettikleri dünyaların toplumsal düzeni ve gözetim ağı bağlamında analiz edilmiştir. Distopik filmlerde gözetim temasının sıkça işlenmesinin sebebi tesadüf değil, gözetimin sonuçlarına dair duyulan endişedir. İçerik analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada filmlerde negatif olarak hayat bulan gözetim ve denetimin güncel yaşamla kuvvetli şekilde benzeştiği görülmüştür. Her iki filmde de iktidarların kendi statükolarını sağlamlaştırmak için gözetim sistemlerini bireyler üzerinde etkin bir şekilde kullandıkları tespit edilmiştir. İncelenen filmlerde de güncel yaşamda da bireyler git gide edilgenleşmiş ve gözetime gönüllü biçimde dahil olmaya başlamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Gözetim, Denetim, Panoptikon, Süper-panoptikon, Distopya, Film Analizi

Society of Surveillance and Government of the Eye in Dystopian Films: An Analysis of The Lobster and Equilibrium

ABSTRACT

Surveillance has been a control mechanism and a power device used by those in power throughout the history. Surveillance, thrived and diversified paralel to the progress of capitalism, today is a power apparatus which spread over every aspect of life and presence of which is inured by them asses. The so called panopticon, form of one way constant surveillance and manipulation has turned into what can be described as a Super-panopticon with the development of information technologies. The objective of this study is to reveal the functioning of today's super-panopticon and to describe how this control apparatus is exercised by those in

power. As a part of this objective, dystopian films The Lobster and Equilibrium. The films have been analyzed in the context of the social order and surveillance network of the worlds they picture. As for the analysis results, it is seen that the surveillance and audits which are found negative in the film results resemble actual life. In both films, it occurs that potencies use surveillance systems effectively on individuals to consolidate their status quos. The reason of setting surveillance theme in the dystopic movies is not a coincidence, it is about the worries regarding the results of surveillance. In the research which has been done by using content analysis management method, surveillance and control issues which has been placed in the movies appears to show strong similarities with real life. In both movies, it has been determined that governments are effectively using surveillance methods on individuals for strengthening their status quos. Either in the movies that have been observed or in actual life, individuals have become more and more passive and taken to be inside of surveillance systems voluntarily.

Key Words: Surveillance, Control, Panopticon, Super-panopticon, Dystopian, Film Analysis

GİRİŞ

Gözetim olgusu, önemli bir denetim türü olarak insanlık tarihi içinde hep var olmuştur. Fakat modern devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte gözetim pratiklerinin biçimi değişmiş, gündelik hayat gelişen teknolojik cihazlarla daha kolay izlenir hâle gelmiştir. Gözetim faaliyetlerine ilişkin çeşitlenme tarih boyunca artarak devam etmiş, enformasyon teknolojileriyle birlikte en üst düzeye ulaşmıştır. Bu yüzden günümüz toplumları, gözetim toplumları olarak adlandırılmıştır (Tümurtürkan, 2010).

Günümüzde iktidar, bireylere her ne kadar özgür bir yaşam alanı tanıyor olsa da kişilerin eylemleri sanıldığı gibi özgür bir irade ile gerçekleşmemekte, bireylerin dünyaya geldikleri andan itibaren toplumsal yaşamın her aşamasında sistematik olarak kayıt altına alınarak, iletişim ve eylemleri denetlenmektedir. Enformasyon gözetimi olarak adlandırılan bu süreç; egemen olanının erkini sağlama çabasının bir ürünüdür. “Bu yüzden gözetim olgusu hem toplumsal denetim hem de iktidar ve egemenlik ilişkileriyle doğrudan ilişkilidir” (Dolgun, 2005: 14). Gözetimin kendisini açıkça hissettirdiği günümüz dünyasında, iktidarlar yüksek teknolojinin ürünü olan akıllı makineleri, egemenlik çıkarları doğrultusunda kullanabilmekteler.

Toplumsal yaşam üzerinde denetim kurmak için gözetim sistemlerini kullanan iktidar, toplumu “göz” ile denetlerken, toplumsal gözü de denetim altında tutmaya çalışır. Kapitalist iktidar, toplumsal denetimin sağlanması sürecinde göz’ü aşırı bir biçimde vurgulamıştır. Görünmeden gören iktidar ile toplumun bilinç yapısı göz’ün baskısıyla tahakküm altına alınır, tutsaklaştırılır (Foucault, 2003: 95). Panoptik bir mantıkla hareket eden sistem, toplumsal özneleri biçimlendirirken, gözetlenmeyi ve seyretmeyi sıradanlaştırır. Toplumsal özgürlükler iktidarın gözetimi altında gittikçe azalmakta ve bireyler güven arayışı içinde kendi rızaları ile gözetlenmeyi arzulamaktadırlar.

Bugün insanlık, Bentham’ın temelini attığı ve programladığı panoptik düzene dayalı bir toplum yapısı içinde hapis durumundadır. Bu aynı zamanda toplum ve iktidar siyasalarının da tüm çağlarda düşünüyü kurduğu bir ütopya (Dolgun, 2004: 63). Gözetim

toplumunun en önemli özelliklerinden birisi, panoptikonun en önemli prensiplerinden olan gözetimin içselleştirilerek kendi kendine gözetime dönüşmesidir. Bunun yanında, reddedilemez bir şekilde gözetleme prensibi panoptikondur. Günümüzde ise panoptikon, gün geçtikçe geçerlilik kazanmakta ve enformasyon teknolojileri aracılığıyla denetlenen bireyler, iktidarların kuklası haline gelmektedirler. İnsanların her an bir gözetime tabi tutulduğu fikri onların davranış örüntülerini değiştirip, kısıtlamasına neden olmakta ve davranışlarını tek boyutlu kılmaktadır.

Hayal edilebilecek en kötü yönetimi ya da durumu, kaosu, savaşı ve zorbalığı tanımlamak için kullanılan distopya terimi ise ilk kez John Stuart Mill tarafından 1868 yılında ortaya atılmıştır. Mill, distopyayı “gerçekleşmesini dilerken çok dikkatli olmak gereken bir ütopya” olarak niteler (Roth, 2005: 230). Darko Suvin ise distopyayı sosyo-politik kurumlar, normlar ve toplumsal ilişkilerin, yazarın kurduğu toplumda mükemmele yakın olarak örgütlendiği, genelde gelecekte geçen, topluma egemen olan, insan özgürlüğünün temelden reddedildiği, kâbusu andıran bunaltıcı ve baskıcı bir toplumun edebiyat yoluyla kurgulanıp anlatılması olarak tanımlar (1998).

Uğur Dolgun, gözetime yönelik çözümlemelerde genellikle distopiyaların ele alınmasının nedenini, geleceğin toplumunu betimlemelerinden çok teknolojinin egemenliğine giren ve insan unsurunu giderek saf dışı bırakan gözetim kuramının distopyacı bir özellik taşıması olarak açıklamaktadır. Günümüzde gözetim kapasiteleri veya gözetim araçları gibi kavramlardan bahsedilirken, genellikle “Büyük Birader”¹ metaforuyla “Büyük Birader Seni İzliyor” sloganına göndermeler yapılmaktadır; gözetime yapılan atıflarda söz konusu metafor, belli bir imayı ortaya koyar ve enformasyon teknolojilerinin sunduğu imkânlar doğrultusunda geleceğe yönelik felaket senaryolarına yer verilir. Bu açıdan distopiyalar hem gözetimin kendisi hem de gözetime maruz kalanların onu nasıl algıladığına ilişkin bazı güçlü ipuçları vermektedir (2005: 197).

Araştırmanın Yöntemi ve Kapsamı

Bu çalışmanın veri kaynağını literatür taraması ve gözetim olgusunu temel tema olarak işleyen iki distopik eser olan Istakoz (The Lobster) ve İsyan (Equilibrium) filmleri oluşturmaktadır.

Çalışmanın somut dayanağında kaynak tarama modeli ve film analizleri bulunmaktadır. Kaynak taraması ile çalışmanın temeli oluşturularak nitel araştırma deseni temelinde “içerik analizi” kullanılmıştır. Tüm iletişim ortamları; sembolik bir inşa ürünü oldukları oranda, deşifre edilmeyi, kod çözümünü, yorum ve çıkarsamayı gerektiren söylemsel metinlerdir (Bilgin 1999). Bu nedenle nicel ve nitel göstergelerden hareket eden bu araştırmada, yöntem olarak içerik analizi kullanılmıştır.

“İçerik analizi, metinlere ve kullanıldıkları bağlamlara yönelik anlamlı ve geçerli çıkarımlar yapabilmek için kullanılan bilimsel bir araştırma yöntemidir (Krippendorff 2004: 18). Çeşitli söylemlere uygulanan birtakım metodolojik araç ve teknikler bütünü olan içerik

¹Büyük Birader ya da İngilizcedeki özgün adıyla Big Brother, George Orwell tarafından kaleme alınan Bin Dokuz Yüz Seksen Dört adlı romanda yer alan kurgusal karakterlerden biridir (Orwell, 2008).

analizi, kontrollü bir yorum çabası ve genellikle tündengeline dayanan bir ‘okuma’ aracı olarak değerlendirilebilmektedir (Bilgin 2003: 157). İçerik analizinin öznesi röportajlardan haberlere, televizyon ve radyo programlarından çizgi filmlere, fotoromanlardan kartpostallara, kişilerarası konuşmalardan reklam mesajlarına, anket görüşmelerinden grup tartışmalarına, müzik parçalarından afiş ve posterlere dek tüm iletişim biçimleri olabilmektedir. Bu bağlamda içerik analizi, malzemenin salt görünen içeriğini değil, arka planını da inceleme konusu yapmakta; diğer bir ifadeyle metnin tema ve içeriğini birincil okumayla ele alırken, bağlam dokusunu da ikincil okumayla incelemektedir² (Mayring 2009: 2).

Araştırma Soruları

Toplum yaşamı açısından hayal edilebilecek en kötü senaryolar olan distopik filmler, güncel toplumun maruz kaldığı gözetimin sürekli arttığı düşünüldüğünde akla kimi soruları ve sorunları getirmektedir.

Bu bağlamda araştırmanın temel problemi: Günümüz toplumları ve gözetim sistemleri ile distopik filmlerdeki toplumlar ve gözetim sistemleri arasında benzerlik var mıdır, varsa bu benzerliğin yoğunluğu nedir?

Araştırmanın alt problemleri:

- 1- Distopik filmlerde gözetimin toplumsal sonuçları nasıl sunulmaktadır?
- 2- Distopik filmlerde gözetime dahil olmak istemeyen kitleler var mıdır?
- 3- Varsa bu kitlelerin bu amaçtaki yöntemi nedir?
- 4- İktidarlar bu kitlelere nasıl muamelede bulunmaktadır?

Bu çalışmada enformasyon teknolojilerinin sağladığı imkânlarla donanan egemen güçlerin sergiledikleri yapıyı görmek açısından araştırmanın sınırlılıkları kapsamında distopik film örnekleri olan Istakoz (The Lobster) ve İsyan (Equilibrium) filmleri; zaman, mekân, karakterler, günlük yaşam, toplumsal düzen, duygusal ilişkiler, normallik/marjinalite sınırları bağlamında analiz edilerek bahsi geçen soruların yanıtları aranacaktır.

1. Toplumsal Denetim, Gözetim ve Gözetim Toplumu Kavramları

Türk Dil Kurumu’nun 2005 yılında yayımlanmış Türkçe Sözlük’ünde gözetim, “gözetme işi, nezaret ve himaye” anlamlarına sahiptir. Yine aynı sözlükte gözetimin hukukta, “gözaltı” anlamında kullanıldığı belirtilmektedir. Gözetimin türediği “gözetmek” fiilinin de “korumak, bakmak, himaye etmek, göz önünde bulundurmak, bir sonuca giderken bütün ayrıntı ve etkenleri dikkate almak, kayırmak” gibi farklı anlamları bulunmaktadır (2007: 64). Ayrıca gözetim polisiye, güvenlik, istihdam, ticaret, yönetim gibi çok çeşitli alanlara ait kurumlarca, sürekli genişleyen bir kapsam ve yoğunlaşmayla kişisel verilerin elde edilmesini ve biriktirilmesini; analiz ve senteze tabi tutulmasını ifade eder. Bu

² Mayring’den aktaran Gürel, Alem (2010). *Kaynakçada verilmiştir.*

bağlamda gözetim bireyi nesneleştirmede toplumsal yaşamın her alanını kendisine hedef olarak alır. Gözetimle birlikte bireyin her anı görünür kılınarak ve bireye ait her türlü bilgi edinilerek, bilgisi edinilen kişiler üzerinde denetim kurulmasına odaklanılmıştır.

Modern toplumla kurumsallaşan gözetim, çeşitli kuramcılar tarafından ele alınmış olmasına rağmen, Foucault ile birlikte genel kabul görmeye başlamış ve Foucault'nun görüşleri doğrultusunda sosyoloji alanı gözetimi, "modernitenin merkezi bir boyutu, kendi başına var olan ve kapitalizme, ulus-devlete hatta bürokrasiye indirgenemeyen bir kurum" olarak kabul etmiştir (Lyon, 1997: 303). Ayrıca, "sistemik izleme" olarak da tanımlanan gözetim, kişi ya da grupların iletişim veya eylemlerinin sistematik olarak izlenmesini ifade eder (Bozkurt, 2000: 69).

Gözetim konusuna, ilk olarak dikkat çeken Karl Marx'a göre gözetim, emek ve sermaye arasındaki mücadelenin bir unsurudur. Köleliğin ortadan kalkması ve kapitalizmin gelişimine paralel olarak, emeğin eski yöntemlerle sürdürülmesi imkânsızlaşmıştır. Biçimsel olarak özgürleşmiş olan işçilerin düşük maliyetle en yüksek üretimi sağlayacak şekilde çalıştırılabilmeleri için yöneticiler işçileri denetlemek gereğini duymuştur. İşçileri fabrikalarda ve atölyelerde bir araya getirme fikri, teknik verimliliği en üst düzeye çıkarmanın makinelerin tam kullanımını sağlamanın bir yolu olarak görülmüştür. Oysa Marx'a göre, fabrikaların kullanımı ve işçilerin faaliyetlerinin gözetimi yoluyla emeğin disiplininin sağlanması önemlidir. Marx bu yaklaşımını Kapital'de gözetimin sermayenin işlevi haline geldiğini ve kapitalist işlev olarak özel nitelikler kazanmış olduğunu ifade eder (1975: 65).

Max Weber ise rasyonel örgüt modeli olarak gördüğü bürokratik yönetimlerin özelliklerinden birinin "ayrıntılı kayıt ve dosyalama" olduğunu belirtmiştir. Weber'in verimliliği azamiye çıkarttığını söylediği bu bürokratik sistem, aslında "azamiye çıkartılan bir toplumsal denetim"dır (1986: 193). Toplumsal yapıyı kapsayan bir ağ biçimindeki bu gözetimin, bir yandan toplumsal denetim işlevini sürdürürken diğer yandan da toplumsal kalıtım ve vatandaşlık haklarını garanti etmenin aracı olarak ikili bir misyon yüklendiği görülür. Gözetim hem vatandaş olma çabalarının hem de merkezi bir devlet denetiminin ürünü olarak çift yanlı yaşanır. Bu nedenle modernite içinde gözetimin ortaya çıkışı, ulus-devletin büyümesi ve ironik bir şekilde demokrasinin işlerlik kazanmasıyla iç içe bir görünüm sergiler. Ulus-devlet, vatandaşlarının beklentilerini yerine getiren ve onları çift yanlı bir şekilde gözetken, ancak mutlak gücü de elinden bir an olsun bırakmayan bir iktidar olarak belirir (Lyon, 1997: 53).

Toplumsal denetimi sağlamada kullanılan başlıca araçlardan biri gözetimdir ve gözetimin tarihi insanlık tarihi kadar eski olmasına rağmen, gözetim toplumu yeni bir terim olarak kendini sunar. Gözetim toplumu kavramını ilk olarak, "Gözetim Toplumu: 1984 Tarzı Tekniklerin Tehdidi" başlıklı makalesiyle 1985 yılında Gary T. Marx kullanmıştır. Daha sonra ise David Flaherty'nin "Gözetim Toplumunda Mahremiyetin Korunması" adlı makalesinde ve Anthony Giddens'in çeşitli yazılarında bu terim yer almıştır. Gözetim toplumu bağlamında karşımıza çıkan bir diğer kavram ise, toplumsal denetimdir. Bu kavram özellikle, toplumların emniyetlerini sağlamak ve var olan mevcudiyetlerini devam ettirmek için tarihin her döneminde farklı tedbirler alma zorunluluğuna gitmişlerdir. Bu tedbirler,

toplumun üyesi olan bireylerin eylemlerinin yönlendirilerek, sürekli olarak izlenmesi ve toplumsal devamlılığın sağlanmasına yönelik uygulamaların geliştirilmesi anlamına gelir. Bu pratikler ise toplumsal denetim olarak tanımlanır. Toplumsal denetimin temelinde iki uygulama biçimi söz konusudur: Bireyleri, toplumsal düzene zarar vereceğine inanılan ve bu nedenle istenmeyen hareketleri yapmalarını engelleyecek bir konum içinde konuşturmak ya da yapmaları istenilen hareketlere teşvik eden bir konuma yönlendirmek (Bauman, 1997: 18). Bunlardan ilki, genellikle yasaklama, zorunluluk ve hukuki yaptırımlar yoluyla sağlanmaya çalışılırken; ikincisi de kitle iletişim araçları, medya, sivil toplum örgütlenmeleri gibi yollarla kamuoyunun yönlendirilmesi çabaları sonunda ortaya çıkmaktadır.

Gözetim pratiği hep sosyal kontrolün bir çeşidi olarak var olmuştur (Best, 2010: 8). İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden beri, gözetleme faaliyetleri üç evrede sınıflandırılmıştır: Bunlardan ilki ilkel toplulukları, yerleşik uygarlıkları, göçebe toplumları, askeri devletleri, feodal beylikleri, kilise ve imparatorlukları kapsayan ve pastoral olarak adlandırılan gözetim türüdür. Bu dönemlerde ortaya çıkan gözetim türü, sulama kanalları ile tarıma dayalı büyük ölçekli kamu faaliyetleri içindeki işgücünü denetlemek, vergi toplamaya yönelik olarak toplulukla ilgili kayıtlara sahip olmak, göçebe hayatı kontrol altında tutmak, savaşlara hazır olmak için asker sayısını belirlemek ve monarşik yapı ile mevcut iktidarı desteklemek için nüfusu kayıt altında tutmak gibi amaçlar taşımıştır (Dolgun, 2008: 16-17).

İkinci gözetim türü ise modern toplumların ortaya çıkmasıyla gelişmiş ve teknik gözetim olarak adlandırılmıştır. Teknik gözetim, ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte devletlerin var olan iktidarını sağlamlaştırmak ve toplumsal denetimi sağlamak amacı taşımıştır. Bu dönemde, toplumsal yaşamın sistematik olarak denetimi söz konusu olmuştur. Buradaki gözetimin temel unsurları; devlet idaresi, bürokratik yapılanma, ulus devletin iç ve dış tehlikelere karşı koruma güdüsü, askeri örgütlenmeler, sanayi kentleri ve kapitalist işletme sayısındaki artışlardır. Bu gözetimin karakteristik özelliğini kamusal alanda bürokrasi, üretim alanında da bilimsel yönetim ilkeleri oluşturur (Dolgun, 2008: 16-17).

Günümüz toplumlarını anlatan ve gündelik yaşamı hem kitlesel hem de bireysel açıdan gözetleyen gözetim türü ise enformatik gözetim olarak adlandırılır. Enformasyon teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan bu gözetim türü egemen sınıflara ve iktidarlara meşru bir bilgi kaynağı sunarak, telefonların dinlenmesi, bilgisayar, uydu ve telekomünikasyon teknolojilerinden beslenir. Bu teknolojiler hâlâ hızlı bir şekilde gelişmekte ve içine biyo-teknolojileri de almaktadır. Genetik mühendisliği ve insan genom projesi³ buna dahildir (Dolgun, 2008: 16-17).

3 İnsan Genom Projesi (İGP), insanın tüm kalıtsal materyalinin şifresinin çözülmesini ifade etmektedir. İGP, 1989 yılında Amerika'da bir grup bilim adamının insan genomunda yer alan proteini kodlayan (ekzon) ve kodlanmayan (intron) bölgelerin baz dizilerinin bulunması amacıyla başlattıkları bir projedir. Bu amaçla oluşturdukları organizasyon (HUGO- Human Genom Organization), Amerikan Enerji Ajansı (DOE) ve Ulusal Sağlık Enstitüsünün (NIH) desteğiyle kurulmuş ve 1990 yılında projeye resmi bir nitelik kazandırılmıştır. Tüm insan genomunun baz dizisinin ortaya konmasını amaçlayan projeye kısa zamanda İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya, Rusya, Çin, Kanada'nın da içinde yer aldığı 18 ülke, birçok gönüllü kuruluş ve özel firmalar destek

Sonuç olarak, iktidarlar, “görülebilir her şey denetlenebilir” (Akay, 1995: 102) ilkesinden hareket ederek, toplumsal denetimde güçlerini zirveye taşımak için dönemin teknolojilerini en üst düzeyde kullanmakta ve böylelikle her an her yerde bir ‘göz’ ile karşılaşan bireyin sonunu hazırlamaktadır.

2. Sosyolojik ve Felsefi İçerikleri Açısından “Görme” Olgusu

İktidarın temel belirleyeni olan “göz” kavramı, toplumların var oluşu ve biçimlenmesi bağlamında da büyük bir öneme sahiptir. Yönetim biçimi ne olursa olsun tüm iktidarlar, ait olduğu dönemin üstün teknolojilerini kullanarak, toplumsal yaşam ya da “görsel dünya” olarak nitelendirilen, içinde bulunduğumuz ortam üzerindeki denetimini toplumsal göz aracılığıyla gerçekleştirirler. Böylece görme iktidarı, egemenliği, denetlemeyi, gözetlemeyi, bilmeyi içerir.

Tarihsel kökenlerine bakıldığında, görme kavramı Batı düşüncesi içinde ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuştur. Örneğin, Platon'a göre görme, daima felsefi gerçekliği kuran bir olgudur. Platon şeylerin özünü, onların algılanması -yani görülmesi- temelinde baz almıştır. Doğru bilgi, düşüncelerin ve formun bilgisidir. Bu neticede idea (eidos), Antik Yunan dilinde görme anlamına gelen “eido” fiilinden türemiştir. Bu düşüncenin bir diğer takipçisi olan Descartes, görmeyi, sezgi modeli olarak aynı mutlak ve imtiyazlı konuma bir kez daha yerleştirir (Ellul, 1998: 56).

Orta Çağ'dan sonra, gözü dünyanın efendisi olarak kabul eden bir anlayış hüküm sürmeye başlar. Kartezyen egemenliğin yansıması olan perspektif sayesinde, dünya karşıdan bakılabilir ve denetlenebilir bir uzama dönüştürülmektedir (Florenski, 2001: 9). Görme olgusu, pozitivizm ve Aydınlanma düşüncesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Dini düşünce ile metafiziği ortadan kaldıran, hemen ardından felsefeyi de önemsemeyerek bunların yerine pozitivizmi geçiren Aydınlanmacı gelenek, temelde görmeye ve ampirizme dayanmaktadır. Bu iki unsur aynı zamanda modernitenin de kurucu öğeleridir.

Sosyolojik açıdan ele alınan görme, gözetimin ve gözetim toplumunun tanımlanmasında belirleyici bir rol oynayan panoptikonda denetleyici, “işin iç yüzünü bilen” kişi anlamına gelmektedir. Bilmesinin temeli görme gücüne dayanır ve görülen olgu hem bilgisine sahip olunan hem de ifşa edilendir. Burada, öteki bilme türleri karşısında en imtiyazlı öneme sahip olan görme gücüdür ve gözetleyen kişi ise görünmez hale getirilmiştir. Kendini görünmez kılan iktidar, bireylerde “bilinmeyen bir göz tarafından izlenilme hissi” yaratarak, bireyleri paranoyaklaştırmıştır. Birey kendini iktidara teslim ederken, iktidar da “tek yönlü” olarak egemenliğin kaynağı olmuş ve gözlenen bireyler de görme gücünün nesnesi haline getirilerek şeyleştirilmişlerdir. Felsefeci bir kimliğe sahip olan Bentham'ın her şeyi bilme yönündeki iddiası ise toplumsal etkileşimin tüm alanlarını tek bir gözetim arenası içine yığmış ve görünmeyen bir göz'ün daima üzerlerinde olduğu kişileri nesneleştirmiştir (Lyon, 1997: 303-292).

vermiş ve günümüzde binlerce bilim adamının çalıştığı uluslar arası bir proje halini almıştır
<https://evrimteorisonline.com/2011/02/03/insan-genom-projesi/> Erişim Tarihi: 29.11.2017.

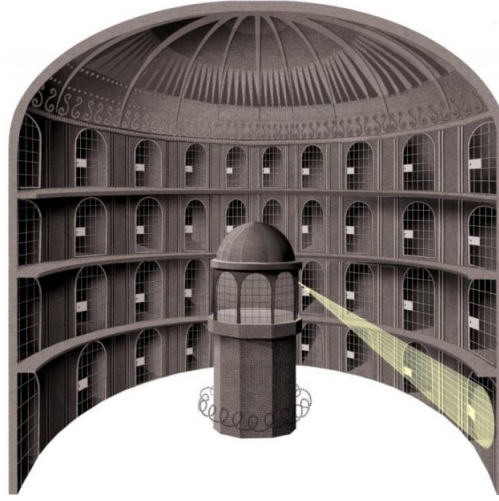
Kapitalizmle beraber tüm yaşam alanları toplumun denetim altında tutulabileceği bir biçimde yeniden yapılandırılmış, böylece mekân politikası da gözün iktidarına (Çoban, 2008: 137) dayanan bir mimari biçime bürünmüştür. İktidar sürekli olarak farklı 'göz'leri, gözetim sistemlerini ve enformasyon teknolojilerini kullanarak, doğumundan ölümüne dek bireyleri denetim altında tutmaya çalışmaktadır.

Kapitalizmin savunucusu iktidar sahipleri, zaman ve mekân ideolojisini göz merkezli biçimde yeniden kurgulamıştır. İktidarın mekân ve zaman kurgusu, gündelik yaşamın her anını kapsamakta olup, bireylerin sahip oldukları tüm özgürlükleri de ellerinden almayı hedeflemektedir. Gözün iktidarında insanlar var olan sistemde kendisinin yeniden üretilmesi için çalışan bedenlerdir. Burada asıl amaç, görünmeden gören iktidarın toplumsal bedeni yeniden disipline etmesi ve kesintisiz bir gözetim sistemi oluşturmaktır. Gözetim toplumunda toplum için gözetlenmek sıradan bir durum haline dönüşmektedir. İktidar için gözetim toplumundaki en büyük başarı, iktidarın gözünün toplum tarafından içselleştirilerek, bir yaşam biçimi haline gelmesidir.

Bütün toplumsal alanlar özellikle de kentsel yapı kapitalist üretim bağlamında tasarlanmış olup, kentin merkezlerinde dolaşan insanlar ise kendilerini yeniden üretebilmek için metaların dünyasında aktif rol almaktadırlar. Bu anlamda tüketim, görselliğe hizmet eder ve kapitalizmin ideolojisini yansıtır. Gerçek kimliğini kaybeden bireyler, iktidarların ürettiği metalara sahip olarak özlerini bulacaklarına inanırlar. Kapitalist iktidarın yarattığı birey artık, tüketim arzusunun nesnesi ve kölesi olmuştur. Dolayısıyla var olmayı tüketmek ile olası gören bireyi denetlemek ve gözetlemek daha kolay hale gelmiştir. Bireylerin tüketim organı olarak kullandıkları gözü yeniden kazanmaları ise yabancılaşmanın etkisinden, tüketim ve gözetlenmenin hazzından kurtulmakla olasıdır.

3. J. Bentham'ın Hapishane Modeli “Panoptikon”

Gözetim olgusunun Foucault tarafından kavramsallaştırılarak literatüre kazandırılmasını sağlayan söylemin başlangıcı Bentham'ın panoptikon modeline dayanmaktadır. 1785 yılında Mimar Samuel Bentham ve kardeşi Jeremy Bentham birlikte bir hapishane tasarımı yapmaya başlarlar. Bu mimari çalışmanın düşünsel felsefesinin sahibi Jeremy Bentham olduğu için panoptikon onun ismi ile özleşmiştir. Panoptikon kelimesi “pan” ve “opticon” olarak bilinen iki farklı sözcükten türetilmiştir. Pan kelimesi bütün anlamına gelmekte, opticon ise gözlemlemek anlamına gelmektedir. Bu nedenle bu hapishane mimarisi “bütünü gözetlemek” anlamına gelen panoptikon adı ile anılmaktadır (Özdel, 2012: 23). Hapishane, gözetim çalışmalarında önemli bir perspektif sunmasının yanı sıra hayata geçmemiştir.

Resim1: Temsili bir Panoptikon hapishane tasarımı⁴

Hapishanenin temel mantığı “görünmeden gözetleme” ilkesine dayanmaktadır. Hapishane binası gözetleyen iktidarın merkezde olabilmesine ve her şeyi gözetleyebilmesine olanak verecek şekilde yuvarlak bir formda tasarlanmıştır. Bu sebeple mahkûm sürekli izleniyor hissine kapılır ve buna uygun davranışlar sergiler. Gözetleme kulesi mahkûmlar için görünmez bir iktidardır. “Görünmeden gözetleme” sayesinde gözetleyici orada olmasa, gözetlemese dahi kişi gözetlendiğini hissederek kendini otoritenin arzuladığı biçimde kurallara uygun olarak disipline eder.

Foucault’ya göre görünürlük bir tuzaktır. Panoptikon’da mahkûm, görülmekte ama görememektedir. Bir bilginin nesnesidir ancak bir iletişimin öznesi olamamaktadır. Panoptikon’un büyük etkisi de buradan kaynaklanmaktadır (2006: 297). Bu sayede hapishanede çok daha az görevliyle çok daha verimli bir disiplin sistemi oluşturulur.

Foucault bu görünürlüğü içerisindeki hücreleri birer kafes olarak tanımlamıştır ve ona göre ne kadar kafes varsa o kadar da tiyatro sahnesi vardır. Fakat bu oyunda herkes tek başınadır ve oynadıkları bireysel oyunlar sürekli görünür durumdadır (2006: 295). O zamana dek gerçekleşen kapalı ve karanlık hücre algısının tersyüz edildiğini savunan Foucault bunu şu cümleleriyle açıklar:

“Görünürlük bir tuzaktır. Hücre içinde olanlar yan hücrede kimin ne yaptığını görememektedir. Buradaki gözetimin esası görünür olma, ama görememektir. Görünmezlik düzenin güvencesidir. Bu sayede nerede gözetim yapılıyorsa orada kuralların dışında hareket edilmeyecektir” (2006: 295).

Foucault’ya göre Panoptikon, iktidarı otomatikleştirip bireysellikten çıkartmaktadır. Bu iktidar ilkesinin otomatik hale gelmesiyle birlikte düzeni sağlamak için güç kullanmaya gerek kalmaz. Bu sayede oldukça ekonomiktir de. Ayrıca bu denetim mekanizması kişiye

4 Kaynak: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/11/Panopticon.jpg/240px-Panopticon.jpg>
Erişim tarihi: 16.03.2017

bağlı olarak işlemez; çünkü kulede kimin izlediği önemli değildir. Kulede bir izleyenin olduğunun bilinmesi ya da sanılması, sonuç olarak izleyenin olduğu düşüncesi sistemi devam ettirir. Bu sistemi devam ettiren, izleyenin bakışının içselleştirilmesidir. Bunun sonunda herkes kendi kendini gözetleme noktasına varır (Kesim Güven, 2007: 87-88). Bireyin kendi kendini gözetler ve disipline eder konuma gelmesi, sistem açısından son derece işlevseldir.

Panoptikon ilk başta bir hapishane tasarımı olarak ortaya çıktıysa da kapitalizm içerisinde hemen her alanda kitleleri otomatikleştirmek ve yönetebilmek adına kullanılmaktadır. Panoptikon sadece cezalandırma amaçlı oluşan bir mimari tasarım olarak değil, pek çok çevrede uygulanmak üzere üretilen bir düşünsel sistemdir. Günümüzde hastaneler, okullar, adliyeler, çeşitli devlet daireleri gibi sayısız mimari tasarımda kullanılmasının yanı sıra panoptikon araçları çeşitlendirilmiş, gözetim olgusu yaşamın neredeyse tümüne sirayet etmiştir. Güvenlik kameraları, kredi kartlarının arkasındaki manyetik bantlar ve siber uzay bu çeşitlilikten sadece bir kaçıdır. Çalışmanın sonraki bölümlerinde daha iyi kavrayabileceğimiz biçimde panoptikon, sadece gözlerini bireylere çevirmiş mimari bir tasarı değildir; o, toplumu kesimlere ayıran, onlara emreden ve onları kategorize eden bir sistemdir (Kesim Güven, 2007: 90).

4. Günümüz Dünyasında Panoptik İşleyiş ve Süper-Panoptikon

Panoptikon kelimesi ortaya çıktığı dönemden bu yana iki asrı aşkın süre geçmesine rağmen hâlâ gözetim alanında işlevsel bir karşılığı bulunmaktadır. Foucault, bu sistemin artık hayatın diğer alanlarında da uygulanabildiğini, hatta insanları farklı kategorilere ayırmak için kullanılabileceğini savunarak “panoptisizm” kavramını geliştirmiştir (akt. Kesim Güven, 2007: 90). Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte özellikle üretim araçlarının sahipleri tarafından her fabrika bir panoptik hapishaneye dönüştürülmüş, işçilerin fabrikalarda kontrol ve disiplin altında alınması için panoptik gözetleme sistemleri oluşturulmuştur. Bununla beraber fabrikalarda başlayan gözetim, tüm gündelik hayat rutinlerine yansımıştır (Tümertürkan, 2010: 6).

Kapitalizmin, beraberinde teknolojinin gelişmesi ve gözetimin tüm yaşama sirayet etmesi ile birlikte panoptikon kavramı var olan süreci anlatmakta yeterli kapsayıcılığı gösterememiştir. Örneğin Poster (1990) interneti, duvarların, pencerelerin, kulelerin, gardiyanların olmadığı bir alan; toplumsal denetimin tahayyül edilemeyen olanaklarını açığa çıkaran bir “süper-panoptikon” olarak, gözetimin aşırılaştırılmış, uç ve marjinal ortamı olarak değerlendirmektedir (398-400). Böylelikle panoptikona yeni bir yorum katılmıştır.

Poster’a göre “bu sanal dünyada bedenler şebekelere, veri tabanlarına, enformasyon koridorlarına tespih tanesi gibi dizilir. Böylelikle bedenler adeta enformatik olarak ipe geçirilir”. Tüm bu enformasyon depolayan sistemler sayesinde artık gözlenmekten kaçabilecek ya da etrafında bir direniş oluşturabilecek bir alan kalmamıştır. Çünkü her kredi kartı kullanımı ve her satın alma eylemiyle verilen verilerle bireyler, süper-panoptikonu oluşturur. Ancak bu Bauman’a göre bir farkla değişik bir panoptikondur. Bu fark depoya veri sağlayan gözetim altındaki kişinin gözetimde birinci ve gönüllü bir unsur haline gelmesindedir (akt Kesim Güven, 2007: 92-93).

Panoptikonda az sayıda kişi çoğunluğu izler ancak çoğunluk azı izleyememektedir. Süper-panoptikonda ise hem az sayıdaki kişi çoğunluğu izlemekte hem de çoğunluk azı izlemektedir. Örneğin interneti kullanan bir kişi sitelerden mal veya hizmet satın alabilir. Bu durumda "ekonomik iktidar" alışverişi yapan kişinin tercihlerini izler, onu tanımlar, sınıflandırır ve değerlendirir. Diğer yandan bu kişi başkalarını sosyal medyada görebilir, izleyebilir. Buna karşılık kendisini, paylaşımlarını gösterir. Bir paylaşım ağı gelişir. Herkes birbirini görür, izler, okur, ıştır. Üstelik cep telefonları gibi taşınabilir yeni medyalar sayesinde anlık paylaşım yapabilme imkânı bulunur, göstermek ve görülmek temel bir davranış haline gelir (Öztürk, 2013: 140).

Bireylerin gözetimi artık doğumdan itibaren başlar ve ölümü de dahil olmak üzere devam eder. Enformasyon teknolojileri; internette ziyaret edilen web sitelerinin izlenmesi, elektronik postaların okunması, akıllı kartlar yoluyla ekonomik işlemcilerin denetim altına alınması ve bu yolla çıkarılan tüketici profillerinin veri bankalarında depolanması, şehirlerin veya işlek alanların kameralarla donatılması, cep telefonlarının dinlenmesi, hüküm giyen suçluların vücutlarına yerleştirilen çiplerle izlenmesi ve genetik mühendisliği, biyo-teknoloji, sinyal istihbaratı desteğinde şifresi çözölen DNA ve beyin dalgaları yoluyla insan vücudu ile beynin içine hükmetmenin mümkün hale gelmesi, vb. yöntemlerle iktidarlar toplumsal denetim ve gözetim güçlerini en üst noktalara taşımaktadır (Dolgun, 2008: 14).

Dijital ortamın özgürlükler sahası olduğı ve geleneksel iletişim araçlarından farklı bir özgürlük alanı yarattığı görüşü, liberal bir bakışla kabul görmektedir. Ancak eleştirel bakış açısıyla konu ele alındığında; etkin veri tabanı kullanımı ve yönetimi, elektronik işlemlerin kayıt altına alınarak veya kayda alınmaksızın online takibi gerçeğinden yola çıkarak, bilişim teknolojileri üzerinde yapılan her şeyi izleyen, gözleyen ve not edebilen bir yapıya da sahip olması, özel hayat ve mahremiyet alanındaki tecavüzleri, dolayısıyla yeni bir egemenlik ve iktidar alanı yaratması tartışmalarını beraberinde getirmektedir (Şen, 2004). Teknolojik determinizm geleneğine karşı çıkan ve teknolojinin de sosyal olarak inşa edildiğini savunan eleştirel bakış açısı, internet gibi enformasyon teknolojilerinin tek başına bir değişim ajanı olamayacağını, tam aksine sıklıkla kurulu düzenleri pekiştirici bir etki yapacaklarını savunmaktadır (Yılmaz, 2012: 252).

Eleştirilen bu modern gözetim iktidarlar tarafından çeşitli şekillerde meşrulaştırılarak rızaya dayalı hale getirilir. Gözetimin ilk karakteristik özelliğinin şekillenmesinde küresel terör korkusunun payı büyüktür. Özellikle 11 Eylül saldırısından sonra dünya genelinde güvenlik en üst düzeye çıkarılarak gözetim, terör korkusu ile rızaya dayandırılıp meşru bir çerçevede gösterilerek yürütölmüştür. Güvenlik adına tüm toplumun faaliyetleri izlenmekte, kayıt altına alınmaktadır. Yazışmalar, telefon konuşmaları hatta internette gezinilen sayfalar bile izlenip depolanmaktadır (Tümurtürkan, 2010: 15).

Modern gözetimin karakteristiğini oluşturan bir diğör özellik ise ölkemizde de kullanılan E-devlet uygulamalarıdır. Bireyler tek tek numaralandırılarak her türlü faaliyetleri denetim altında tutulmaktadır (Tümurtürkan, 2010: 15). Bireylerin artık vatandaş değil, kodlanmış numara ve harf dizileri olarak tanımlayan Lyon'a göre gözetim toplumu, kişisel yaşama ait her tür ayrıntının sürekli olarak büyük şirketler ile devlet dairelerine ait bilgisayar veri tabanları içinde toplanması, saklanması, çağrılması ve işlenmesi olarak

tanımlanır (1997: 15-16). Kamusal vatandaşlık hizmetlerinde de birtakım kolaylıklar sağlayan bu sistem devlet tarafından “vatandaşa hizmet” propagandası yapılarak meşru bir zemine oturtulur.

Günümüz toplumlarında süper-panoptikonu sağlayan bir diğer uygulama ise tüketim politikalarıdır. Tüketim kültürü içinde mağazalar ve bankalar, indirim ve taksitlendirme gibi promosyonlar ile insanları kredi kartı sahibi olmaya teşvik etmektedirler. Bu kartlar ile yapılan her türlü alışveriş kayıt altına alınarak kişinin yaşam tarzı ve gündelik etkinlikleri öğrenilebilir. Ayrıca bu veriler firmaların satış tekniklerini geliştirmesi açısından veri oluşturmakta, ona uygun pazarlama taktikleri geliştirilmektedir (Tümurtürkan, 2010: 15). Bunun yanı sıra artık internet üzerinden gerçekleştirilen doğrudan pazarlama yöntemleri ile internette alışveriş son derece yaygındır. Artık kredi kartı kullanılarak sadece birkaç tıkla birçok ihtiyaç satın alınabilir. Ekonomik yaşamın olağan ilişkileri içinden bakıldığında alışveriş, üretim, tüketim, vb. gibi unsurlar artık daha fazla gözetimin konusu haline gelmektedir. Gözetimin disipline edici bir pratik olmaktan çıkarak gündelik hayata sızmasının en önemli veçhesini simgeleyen ekonomik yaşamın gözetimi, insanların tercihleri üzerinden bir profil yaratarak üretim şablonunu buna göre dizayn eden firmalar vasıtasıyla açığa çıkmaktadır. Panoptik kimliklendirme artık bir disiplin mekanizmasını yansıtmadığı gibi profil oluşturmak da yalnızca devletin ilgili işleyişine ait bir konu değildir. Kamusal kurumların bir zamanlar üstlendiği işlevler bugün ekonomik aktörlerce temsil edilmektedir. Gözetim faaliyeti işte tam da bu sınır noktasını gösteren bir olguya tekabül eder (Baştürk, 2016: 204).

5. Gözetim Bağlamında Distopik Filmlerin Analizi

Çoğunlukla ütopyik bir toplum anlayışının anti-tezini, olumsuz bir geleceğin tasavvur edilmesini açıklayan distopik kelimesi aynı zamanda bir sinema akımıdır. Bu bölümde denetim, gözetim ve totaliter yönetim temalarından distopik biçimde bahseden *Istakoz* (The Lobster) ve *İsyan* (Equilibrium) adlı filmler ele alınan konular bağlamında içerik analizi yöntemi ile incelenecektir.

5.1. *Istakoz* (The Lobster, 2015)

Özet ve değerlendirme:

2015 sonunda gösterime giren *Istakoz* (The Lobster) filmi Yunanistan, İngiltere, İrlanda, Hollanda ve Fransa ortak yapımıdır. Distopik bir film olarak kaydedilen filmin türü bilim kurgu, komedi ve romantik olarak geçmektedir. Yönetmeni olan Yorgos Lanthimos'un kaleme aldığı filmin oyuncular; Colin Farrell, Rachel Weisz, Ben Whishaw, Léa Seydoux ve John C. Reilly'dir. Film 1 saat 59 dakika sürmektedir.

Analizin amacı filmde inşa edilen dünya içerisinde tüm insanların yaşamına yerleşmiş olan gözetim olgusunu ve tüm hayatın buna uygun biçimde şekillenmiş olmasını incelemektir. Filmde ortaya konulan gözetim ve buna bağlı denetimin insanların hayatlarında nasıl etkiler yarattığı gözler önüne serilecektir. Analizde öncelikli olarak filmdeki genel kurgusal distopik dünya ve hikâye akışından bahsedilecek sonrasında Otel, Orman ve Şehir olmak üzere üç farklı mekândaki ana karakterler, denetim ve yaptırımlar,

gözetim ve gözetime direnme hususlarında irdelenerek araştırmanın problem cümlelerine yanıt aranacaktır. Gözetim ve denetimin işleyişi ve sonuçları bakımından en belirgin bulunan sahneler örnekleme dahil edilecek, sahnelerdeki görsel ve metinsel analiz “gözetlenme”, “kendi kendini gözetim”, “yaptırım” ve “kaçış” şeklinde vurgulanacaktır. Sürekli haldeki gözetimin bireyler ve gruplar üzerinde yarattığı kırılmalar ve krizler irdelenerek çıkarımlar yapılacak, bu çıkarımların yukarıda anlatılan literatür bağlamında günümüz gerçek dünyasıyla ilişkisi kurulacak, gözetim açısından çeşitli karşılaştırmalar yapılacaktır.

Çalışmanın temel varsayımı distopik bir kurgu ile gündelik gerçek yaşamımızın gözetim bağlamında kuvvetli benzerlikler taşıdığıdır. Bir film içerisinde gerçek üstü veya negatif bulunan durumların gerçek hayatta da karşımıza çeşitli şekillerde çıkıyor olması üzerine düşünülmesi ve toplumsal olarak tartışılması gereken bir durumdur.

Filmde özetle insanların eşli yani çift olarak yaşama zorunluluğu olan bir dünyada eşini kaybeden ve bu sebeple yeni bir eş bulabilmek için zorla Otel’e gönderilen David’in (Colin Farrell) bu otelden kaçarak ormanda illegal yaşayan ve marjinal bir grup olan Yalnızlar’a katılması ve buradaki yaşamı anlatılmaktadır. Otel’deki gözetim ve yaptırımlardan kaçan başkarakter David, özgür olduğunu düşündüğü Yalnızlar’a, yani Orman’a katılmış ama buradaki gözetim ve yaptırımlar sebebi ile yeni bir açmazın içerisine düşmüştür. Çiftleşmenin yasak olduğu bu grupta bir kadınla aşk yaşayarak onu çiftlerin yaşadığı şehir hayatına kaçırmaya çalışmaktadır.

Özeti biraz daha genişletecek olursak; zaman ve mekân konusunda bize net bilgiler vermeyen filmde partneri olmayan insanların insan olarak yaşamasına olanak verilmediği distopik bir dünya düzeni mevcuttur. Kendisine iktidar tarafından belirtilen süre zarfında partner bulamayan kişiler bu zaman zarfında kurallara uygun yaşarlarsa istedikleri bir hayvana dönüştürülmektedir. Eşleşenler ise aile olarak yaşamına devam etmektedir. Bu kuralın nasıl oluştuğuna ya da nasıl bir bilimsel yöntem ya da fantastik güçle yapıldığına dair bir veri sunulmamaktadır. Hayvanların doğada serbestçe dolaşması veya insanlar tarafından sahiplenilmesi mümkünken, vegan ya da vejetaryen bir yaşam tarzı mevcut değildir. Filmde zaman ve mekân konusunda bilgi verilmiyor oluşu, bir nevi işlenen -aile-temasının evrenselliğine ve tarihsel sürekliliğine göndermede bulunmaktadır. Filme göre yaşanan olaylar dünyanın herhangi bir yerinde, herhangi bir gelecek zamanda yaşanılıyor olabilir.

Otel yaşıamı

Resim 2: David eli beline bağlanmış biçimde kahvaltı salonuna girerken

Filmde üç farklı yaşam alanı ve üç farklı gözetim ağı dikkat çekmektedir. Birinci yaşam alanı partner bulmak için düzenlenmiş bir tesis olan Otel'dir. Bu Otel'in kim tarafından ne zaman faaliyete geçirildiği, denetleyicilerinin kim tarafından seçildiği, denetleyicilerin bağlı olduğu otoritenin kim olduğu, alternatifinin olup olmadığı gibi sorular yanıtızsız bırakılmaktadır. Monoton bir tasarıma sahip olan Otel'de her şeyin önceden belirlenmiş bir düzeni vardır ve bu düzen asla bozulmamaktadır. Başkarakter David, ismiyle seslenebileceğimiz tek karakter olarak konumlanmaktadır. Filmdeki diğer karakterler isimleri ile değil kişisel özellikleri ile ön plana çıkmaktadır. "Peltek Adam", "Aksak Adam", "Kalpsiz Kadın", "Tereyağlı Bisküvi Seven Kadın" gibi belirgin özellikler karakterleri tanımlamaktadır. Bu durum tıpkı günümüz dijital dünyasında bireylerin kendi kullanıcı profillerini nickname (takma ad) ile oluşturmalarına ve sanal dünyada bu şekilde tanınmasına benzer. Çoklu online oyunlardan Twitter, Instagram gibi pek sosyal medya platformunda kişiler gerçek isimlerinden ziyade takma adla var olmaktadır. Otel'de, kişiler eşleşebilmek için partnerleri ile ortak bir özelliğe sahip olmak zorundadır. Örneğin "Aksak Adam" isimli karakter "Burnu Kanayan Kadın" ile eşleşebilmek için yalan söyleyerek gizlice fiziksel müdahale ile burnunu kanatmakta bu sayede yalanı ortaya çıkana dek eşli hayatı insan olarak yaşayabilmektedir. Otel'e sürekli yeni insanlar gelmekte, bu insanlar tıpkı bir ürün gibi belirgin özellikleri ile kendilerini topluluğa pazarlamaktadır. Yeni gelenler bir sahneye çıkarak sevdikleri ve sevmedikleri şeyleri söylemekte, becerilerinden bahsetmekte, böylelikle talep aramaktadır. Bu durum günümüzdeki evlilik programlarına ya da partner bulmak için kullanılan online uygulamalarda kullanıcıların kendilerini pazarlamalarına ve eşleşebilmek için ortak ilgi alanları belirtmelerine benzetilebilir.

Filmin ilk yarısının geçtiği bu Otel'de panoptik bir düzen bulunmaktadır. Tekdüze bir tasarım ve renklerden oluşan, basit bir mimariye sahip bu alanda misafirlerin kendilerine ait herhangi bir eşya kullanması yasaklanmıştır. Tıpkı bir hapishanede olduğu gibi bütün odalar ve insanlar birbirinin aynısı olacak şekilde düzenlenmiştir. Resim 2'de de görüldüğü gibi herkesin hangi gün hangi kıyafeti giyeceği belirlenmiştir ve sonuç olarak Otel'de yaşayan topluluktaki herkes birbirine benzemektedir. Günlük yaşamda her sabah aynı saatte

odalarda yankılanan anons ile oda sahibinin insan olarak otelde kaç gününün kaldığının bilgisi ve kahvaltı saati gibi detaylar hakkında bilgi verilmektedir. Nereden geldiği belli olmayan bu kadın sesi sürekli gözetim ve kontrol altında olunduğunu hatırlatarak odada yaşayan kişinin zihnini gözetime dair dinç tutar. Bu nerden geldiği belli olmayan ses Foucault'un "Görünmezlik düzenin güvencesidir" cümlesini hatırlatmaktadır.⁵ Oteldeki misafirler tıpkı Bentham'ın hapishanesindeki mahkûmlar gibi sürekli izlenmekte ve kural ihlali yaptıkları takdirde yaptırımlarla cezalandırılmaktadır. Filmde gösterilen bir kamera sistemi olmamasına rağmen yasak olduğu halde mastürbasyon yaptığı tespit edilen bir kişi topluluk içerisinde eli ekmek kızartma makinesinde yakılmak sureti ile cezalandırılmaktadır. Bunun tespitinin nasıl yapıldığı ise kesin biçimde belirtilmemekte, bu cezalandırma ile özel bir alanda gerçekleşen kural ihlalinin bile yönetim tarafından tespit edilebildiği ve cezalandırıldığı gösterilmektedir. Misafirlerin hiçbir özel alanının olmaması Bentham'ın hapishanesinde hücrelerin ters ışık verecek şekilde yerleştirilen pencerelerle aydınlatılmasına ve hücrenin içerisinde görünmeyen hiçbir alan olmamasına benzetilebilir. Bu cezanın herkesin içerisinde yapılması ise diğer misafirlerin bu durumdan ibret alarak kendi kendini gözetlemeye başlamasının sağlanması ve kural ihlallerini minimuma indirme çabasını göstermektedir. Otel'deki konuklar sürekli gözetlenmekte, sert kurallara boyun eğmediklerinde yaptırımlara maruz kalmakta ve bunun sonucunda kendi kendilerini gözetlemektedirler. Bu günümüz toplumundaki gözetime yoğun biçimde benzerdir. Günümüzde kişiler çevredeki kameralar neticesinde özellikle kamuya açık yerlerde kendilerine oto-sansür uygulamakta, kendi kendilerini gözetlemektedir. Hatta çoğu insan bilgisayarlarının kameralarından bile rahatsızlık duymakta, izleniyor olma hissi nedeni ile kameraları manuel şekillerde kapatmaktadır.

Gözetim toplumunda iktidarların savundukları mevcut ideolojileri ve egemen düşünceleri toplumun içselleştirmesi açısından yaptıkları çeşitli propagandalar otel içerisinde de mevcuttur. Örneğin yeni gelen kişilere "iki şeyin tek şeyden daha işlevli olduğu" kişinin tek eli beline bağlanarak 1 gün boyunca tek kolla yaşaması sağlanarak yapılmaktadır. Gün içerisinde tıpkı bir eğitim çalışması ve ideolojik propaganda gibi işlenen teatral gösteriler ile çift olmanın propagandası yapılmakta, bu gösterilerde rol alan hizmetliler çift olmanın avantajlarını anlatmaktadır. Örneğin yalnız başına yemek yediğinde boğazına yemek takılması sonucu ölen bir adam, eşi ile birlikte yemek yediğinde eşinin onun sırtına vurması sonucu hayata dönmekte, buna benzer gösterilerle misafirler "çift olmanın gerekli olduğu" düşüncesine ikna edilmektedir. Bu durum Bauman'ın düzene uymak teşvik edilir sözünün yansımasıdır. Otel yaşamında gözetiminin bireyleri otomatikleştirme, edilgenleştirme, ve kendi kendini gözetler hale getirme gibi sonuçları olmuştur.

5 Bkz: Sayfa 14.

Orman yaşamı

Resim 3: Orman yaşamından bir sahne

Bir diğer yaşam alanı olarak karşımıza çıkan yer otoriteden kaçış olarak adlandırabileceğimiz mekân olan Orman'dır. Günümüzde olduğu gibi filmde de sistem kendi alternatiflerini ve muhaliflerini doğurmuştur. Gözetime ve sisteme dahil olmak istemeyen kitleler oluşmuş, bu kitleler kendilerine yeni yaşam alanları yaratmaya çalışmıştır. Filmde kendilerini Yalnızlar olarak adlandıran bir grup kaçış karakteri bulunmaktadır. Bu kimseler eşli yaşamın zorunlu olduğu dünyada ideolojik görüş olarak eşsiz yaşamayı ve bunun kesinliğini benimsemişlerdir. Otel'e yakın bir ormanda illegal olarak yaşayan bu grup daha güçlü olan otorite elemanları tarafından avlanmaktadır. Bu iki grubun arasında sürekli bir savaş ve kriz mevcuttur. Kadın bir lidere sahip olan ve çok kesin kuralları bulunan bu topluluk çift olmayı reddetmenin yanı sıra yalnız olmayı mutlak koşul olarak kabul etmektedir. Sistemin belirlediği normallik sınırları dışında marjinal bir şekilde yaşayan bu grup içerisinde duygusal ilişki geliştirmek ve başka birisine ölüm tehlikesi olsa dahi yardım etmek kesinlikle yasaktır. Bu grupta da kurallar en az Otel'deki kadar serttir. Örneğin biri ile öpüştüğü tespit edilen üyenin dudakları jiletlenmektedir.

Tamamen yalnızlık üzerine kurulu sistemde kulaklıkla elektronik müzik dinleyerek tek başına dans etme etkinlikleri ile topluluğun eğlence ihtiyacı karşılanmaktadır. Herkes Otel'de olduğu gibi birbirine benzer giyinir. Bunun yanı sıra tek başına avlanır ve hayatta kalır. Her ne kadar egemen sisteme alternatif bir özgürlük alanı olarak görülse de bu ortamda yine bir gönüllü kölelik düzeni ve gözetim ağı mevcuttur. Bu ormanda herkes kendini ve diğer üyeleri gözetlemekle, kural ihlalini lidere haber vermekle ve cezalandırmaya yardım etmekle mükelleftir. Bu durum ilkel çağlarda işgücünün verimliliği sebebi ile yapılan gözetime benzemektedir. Ortada bir kamera yoktur ama herkes mevcut iktidar için kendisini ve çevresini gözetler. Burada bir kadına âşık olan David eşiyile gözetlenemeyecek gizli yerlere giderek yaklaşır. Bu aşk filmin ilerleyen sahnelerinde kadın karakterin kör edilmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu gözetim günümüzdeki teşvik edilen ihbarcılık sistemine benzetilebilir. Örneğin bir dönem tartışma yaratan kızılı erkekli öğrenci evlerinin ihbar edilmesi için propaganda yapılması süreci ve ihbarlar üzerine yaptırımlar

uygulanması film öyküsüne bu noktadan benzerlik göstermektedir (http://t24.com.tr/haber/kizli-erkekli-ev-ihbar-hatti-calismaya-hemen-basladi,243592,___Erişim tarihi 10.10.2017).

Şehir yaşamı

Resim 4: Şehir yaşamında bir market gezintisi

Üçüncü yaşam alanı olarak gördüğümüz mekân ise şehir yaşamıdır. Burada otel ve ormana nazaran günümüz yaşamına benzer bir yaşam mevcuttur. Süper-panoptik düzen olarak isimlendirebileceğimiz bu yaşamda tıpkı günümüzdeki gibi alışveriş merkezleri, çok çeşitli ürünler satan marketler ve mağazalar, çeşitli renk ve ihtiyaca göre tasarlanmış arabalar, makineler, kafeler, restoranlar bulunmaktadır. Bu sistemde karşımıza denetim mekanizması ve zor aygıtı olarak çıkan karakterler tıpkı günümüzdeki gibi kolluk kuvvetleridir. İktidarın güvenliğini ve mevcut ideolojinin devamlılığını sağlayan polisler toplum içerisinde yalnız başına gördükleri kişileri sorgulamakta ve kural ihlali fark ettiklerinde yakalamaktadır.

5.2. İsyan (*Equilibrium*, 2002)

Özet ve değerlendirme:

ABD yapımı film, 2002 yılında Kurt Wimmer tarafından kaleme alınmış ve yönetilmiştir. Bilim kurgu- distopik bir film olma özelliğini taşıyan eserde başrolde Christian Bale ve Sean Bean, yan rollerde ise Taye Diggs, Angus Macfadyen, Sean Pertwee, Emily Watson ve David Hemmings yer almaktadır. 102 dakikalık olan film 2004 yılında gösterime girmiştir.

Analizin amacı, toplumsal yaşamın her alanında sistematik olarak kayıt altına alınan bireylerin nasıl gözetildikleri ve gözetlenen bireylerin var olan sisteme nasıl karşı çıktıklarını ortaya koymaktır.

Çalışmanın temel varsayımı ise distopik bir kurgu ile gündelik gerçek yaşamımızın gözetim bağlamında benzer özellikler taşıdığıdır. Ayrıca bu çalışmayla teknoloji temelli iktidar yapılarının bireyleri denetleme/gözetlemede ne gibi etkilerinin olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılacak ve bireylerin gözetim konusunda farkındalığını artıracaktır.

Analizde öncelikli olarak hikâye akışından bahsedilecek ve gözetim/denetim olgusunun ana karakterler üzerindeki etkisi irdelenmeye çalışılacaktır. Gözetimin işleyişini en iyi açıklayan sahnelerden hareketle denetimin bireyler üzerinde yarattığı olumsuz etkilere değinilecektir. Ayrıca yukarıda anlatılan bilgiler ışığında günümüz gerçek dünyasıyla, distopik bir sistemi anlatan İsyen (Equilibrium) filminin gözetim açısından karşılaştırılması yapılacak ve araştırmanın problem cümleleri yanıtlanmaya çalışılacaktır.

George Orwell'in 1984, Aldous Huxley'in Cesur Yeni Dünya gibi distopyalardan referans sunan film, III. Dünya Savaşı'nın sonrasında totaliter rejimle yönetilen Libria adındaki bir ülkenin distopik sistemini anlatır. Dev duvarlarla dış dünyadan soyutlanan topluluk, "Father/Peder" olarak anılan bir liderin idaresi altında bulunan Tetragrammaton⁶ Meclisi tarafından yönetilmektedir.

Resim 5: Peder'in dev ekranlardan görüntüsü

Filmde denetim ve gözetim uygulamaları polis kuvvetleri aracılığıyla gerçekleşmektedir. Ayrıca ülkenin her tarafında Peder'in propagandası sürekli olarak dev ekranlarda yayınlanmaktadır. Böylece toplumu her an her yerde gözetleyen "Peder" gündüz ya da gece, evde, sokakta ya da çalışırken sürekli olarak kişileri gözetim altında tutar. Bu

⁶ Tetragrammaton, Yunanca'da Yahudilerin 'Tanrı'yı ifade etmek için kullandıkları dört harfli bir kelimedir. (YHMH-Yod, He, Waw, He)

bize ancak görülen şeyin bilgisine sahip olunabileceği ve bilgisine sahip olunan şeyin kolayca egemenlik altına alınabileceği görüşünü hatırlatmaktadır⁷.

İnsanî duyguları dünya savaşının nedeni olarak gören yönetim, toplumdaki duyguları bastırmak için çeşitli yöntemler kullanmıştır. Bu yöntemlerin başında ise Proziyum adı verilen bir uyuşturucunun kullanımı gelmektedir. İnsanların bu ilacı kullanmaları sağlanarak tüm duygusal tepkileri/ duyumsamaları etkisizleştirilmiştir. Her ne kadar III. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında artan şiddet olaylarını yok etmek için geliştirilen bir ilaç da olsa aslında sisteme itaat eden, yönetilmesi kolay, duygusuz robot yaratmak için kullanılmaktadır. İnsanların düzenli olarak kendilerine enjekte etmeleri zorunlu tutulan bu uyuşturucu, duyguları köreltmekte ve sisteme uyumlu bireyler yaratmaktadır. Böylece bireylerin düşünce ve eylemleri yönetim tarafından denetim altına alınarak, toplumsal hayatları biçimlendirilmiş olmaktadır. Bu ilaçla tam bir disiplin içerisinde herkes belirlenmiş olan baskıcı kurallara uymak zorunda bırakılır. Vücuda enjekte edilen bu ilaç, yönetime göre toplumu bir arada tutan yapıştırıcıdır.

Resim 6: Peder ve Proziyum'un birey tarafından kullanılması

İsyan'da ayrıca her türlü duygusal tepkimeye yol açacak sanat eserleri (edebiyat, müzik, resim vs.) EC-10 olarak adlandırılarak yasaklanır ve özel birimler tarafından yakılarak yok edilir. Libria' da hissetmeye, duygulanmaya dair her şey suç olarak kabul edilmiştir. Sanatın duyguları dışı vurması, iktidar/sistem için zararlı görülmektedir. Dolayısıyla sanatla ilgili her şey bastırılmaya ve yok edilmeye çalışılır. Ayrıca karşı cinse duyulan ilgi de bastırılmaya çalışılmaktadır.

Tetragrammaton Meclisi, her vatandaşına benzer hayatları sunarak tek tip birey yaratmaya çalışmakta ve bireyselliği ise ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Aldous Huxley'in Cesur Yeni Dünya'da ifade ettiği gibi bireyselliklerin ön plana çıkarılması ve

⁷ Bkz: Sayfa 10.

kendi başına hareket edilmeye çalışılması durumunda toplumsal düzenin alt üst olma tehlikesi belirecektir. Buradaki mantık, “birey hissederse topluluk sendeler” anlayışı üzerine temellendirilmektedir; yöneticilere göre bireysellik, “bir tek bireyin hayatından çok daha fazlasını tehdit etmekte ve toplumun kendisi için ciddi bir tehlike oluşturmaktadır” (2000: 132).

Denetim mekanizmaları Libria kentinde, toplumsal birliğin ve uyumun sağlanması için kullanılmaktadır. Gözetimi elinde bulunduranlar ise Grammaton Rahipleri olarak adlandırılan özel polis kuvvetleridir. Bu rahiplerin görevleri, EC-10 materyallerinin takibi ve duygu ihlali yapanları belirleyerek, yok edilmelerini sağlamaktır. Kural ihlalinde bulunanlar cezaya tabi tutulmakta ve alınan kararlar neticesinde devlet haini olarak nitelendirilenler dev fırınlarda yakılmaktadırlar.

Filmin başkahramanı ve Libria’nın en üst rütbeli Grammaton Rahiplerinden biri olan John Preston için asıl değişim Proziyum adı verilen ilacı almamasıyla başlar ve böylelikle bastırılan duyguları açığa çıkararak, geçmişini sorgulamaya başlar. Yoğun gözetim toplumunun ardındaki gizemi araştırmaya başlayan Preston, Libria’da “Yer altı” olarak anılan direnişçilere katılarak sistemin çöküşüne yardım eder. Preston ve direnişçiler, Tetragrammaton Meclisi tarafından lider seçilen Dupont’u (Angus Macfadyen) öldürür ve sonrasında da propaganda ekranlarının kaynağını, ilaç fabrikalarını yok ederek ülkedeki totaliter rejimi devirmeyi başarırlar.

Filmde zaman ve mekân kavramı tüm detaylarıyla belirtilmemektedir ve bilinen tek unsurun “Libria” adı verilen bir ülke olduğudur. Bu ülkede insanların hayatını yönlendirecek duyguları, hisleri bir tehlike olarak görülmekte ve bunlar üzerinden toplum denetim altına alınmaktadır.

Filmde gözetim üç şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki, “görülmeden görmenin gücüne yapılan vurgudur”. İsyan filminde gözetim, Grammaton Rahipleri olarak adlandırılan özel polis kuvvetleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Görevleri ise EC-10 materyallerinin takibi ve duygu ihlali yapanları belirleyerek, yok edilmelerini sağlamaktır. Günümüzün gerçek dünyasında ise gözetimi elinde bulunduranlar, istihbarat servisleri ile büyük şirketler olarak belirmektedir. İkinci önemli nokta ise merkezi iktidarlar tarafından bireyselliğe ve mahremiyetlere gösterilen hoşgörüsüzlüktür. İsyan filminde bireyselliği ortaya çıkaran her türlü duygu, düşünce ve eylem merkezi otorite tarafından cezalandırılmaktadır. Kural ihlalinde bulunanlar dev fırınlarda yakılmaktadır. Günümüz toplumunda ise iktidar her ne kadar bireye özgür bir yaşam alanı sunuyor gibi gözükse de aslında bireyselliklere karşı çıkmaktadır. Birey kamusal ya da özel alanın her aşamasında denetlenmekte ve bireyin her türlü bilgisine ulaşılmaktadır. Örneğin, AVM’lerde, marketlerde, hastanelerde vs. kişi sürekli olarak izlenmektedir. Üçüncü ortak nokta da toplumun üyelerini devamlı gözetleyen hükümetlerin merkezi ve totaliter yapıya sahip olmalarıdır. İsyan’ da toplum, merkezi otoriteyi temsil eden güç Peder ile onun idaresi altında bulunan Tetragrammaton Meclisi tarafından yönetilmektedir.

SONUÇ

Geçmişten günümüze toplumlar tarihinin gelişimi ile paralel olarak ilerleyen gözetim tüm dünya halklarının yaşamını belirleyen etkilere sahip önemli bir unsurdur. Egemenlerin elinde tuttuğu, sınırları git gide belirsizleşen bu denetim biçimi enformasyon teknolojilerinin de gelişimi ile gönüllü gözetlenme ve gözetlemeye başlama sayesinde süper-panoptik bir hal almıştır. Geleceğe dair kurgulanan distopik senaryolarda gözetim olgusunun sıkça işleniyor olması bir tesadüften ziyade gözetimin ilerleyen serüvenine karşı her dönem duyulan korkunun izlerini taşımaktadır.

Yukarıda incelemesi yapılmış olan, birbirinden farklı dönemlerde farklı kurgular işlemiş olan Equilibrium ve The Lobster isimli distopik filmlerde dikkat çeken ortak özellik iktidarın bireyleri otomatikleştiren, edilgenleştiren gözetimidir. Equilibrium'da propagandalar dev televizyonlarla yapılırken, The Lobster'da benzer propagandalar tiyatro sahnelerinde yapılmaktadır.

İki filmde de sistemin dışında kalmak kesinlikle iktidar tarafından bastırılması gereken davranış biçimleri olarak sunulmuştur. The Lobster filminde otel yöneticisi olan çift, ormanda lider ve yardımcıları, şehirde ise polisler ve görünmeyen iktidar gözetimin sağlayıcıları ve denetimcileridir. Equilibrium filminde ise bu gözetlemeciler, Grammaton Rahipleri olarak anılan özel polis kuvvetleridir.

Her iki filmde de bireyselleşme yönünde adımlar atan ve gözetimden kaçan marjinal gruplar sistemle sürekli bir savaş halindedir. Equilibrium filinde denetim altına girmeyi reddedip, devletin yasakladığı tüm unsurlara özellikle de his uyandıran edebiyat, müzik, resim gibi sanat eserlerine kendilerini teslim eden bireyler, kurulu düzene ve büyük göz'e karşı gelen "vatan haini" olarak nitelendirilmiş ve cezalandırılmışlardır. Bu tarz insanlar, Foucault'nun "kültürel dinamikleştirme" olarak nitelendirdiği yani büyük göz'ün (enformasyon teknolojileriyle kendi toplumunu denetim ve gözetim altına alan devletin) toplumda sıkı bir denetim sonucu baskı altına aldığı bireylerden tek tip bir toplum modeli oluşturması ve ardından bu kurulan düzene her türlü hareketleriyle aykırı olan bireylerin cezalandırılması kalıbına uymaktadırlar (<https://www.arthipo.com/artblog/sanat-felsefesi/michel-foucault.html>), Erişim Tarihi: 29.11.2017).

Sistem, The Lobster'da kendisine tehdit olarak gördüğü kişileri hayvana dönüştürerek biyolojisine müdahale etmekte, Equilibrium'da ise kendi kendine gözetim sayesinde uyuşturucu ile biyolojik müdahalede bulunarak kontrol altında tutmaktadır. Bahsi geçen filmlerin de tekrar resmettiği gibi gözetim, iktidarların vazgeçilmez aygıtıdır. Bu filmlerdeki gözetim de sistemin kendi devamını sağlayabilmesi için günümüzde gerçekleştirdiği gözetim de hayatidir.

Gözetim bağlamında günümüz gerçek dünyası ile distopik iki filmin kuvvetli benzer özellikler taşıdığı doğrulanmıştır. İktidarların gözetim sistemlerini tıpkı incelenen filmlerdeki gibi bireylerin iletişimsel eylem ve etkinliklerini her an her yerde denetlemek amacıyla kullandığı sonucuna varılmıştır. İktidarların gözetimi bir güç ve denetim mekanizması olarak kullanmasının sonucunda bireyler gönüllü gözetlenmeye ikna olmuş,

bununla birlikte buna direnen ve isyan eden kitleler de ortaya çıkmıştır. Kendilerine sistemin dışında alternatif yaşam kurmaya çalışan bu kitleler yine aynı iktidarlar tarafından çeşitli zor aygıtları ile güç kullanılarak ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Sistem bunun için toplumun sisteme boyun eğmiş kesimlerini ve teknolojiyle donattığı kolluk kuvvetlerini kullanmaktadır. Bu durum da tıpkı diğer benzerlikler gibi gerek toplumlar tarihi açısından gerek günümüz yaşamı açısından filmdeki iktidarlara gerçek yaşamın yoğun bir benzerlik gösterdiğine işaretir. Toplumların geleceğine yönelik kurulabilecek en kötü hayallerle günümüz toplumlarının maruz kaldığı yaşamın bu kadar benzerlik göstermesi üzerine daha fazla düşünülmesi ve tartışması gereken bir durumdur.

Kaynaklar

- Akay, A. (1995). İktidar ve Direnme Odakları. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Baştürk, E. (2016). Panoptikon'dan Post Panoptikon'a Gözetimin Soykütüğü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Bauman, Z. (1997). Özgürlük, çev. Vasıf Erenus, İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Best, K. (2010). Living in the Control Society: Surveillance, Users and Digital Screen, Technologies, International Journal of Cultural Studies, sayı: 13 (1).
- Bilgin, N. (1999). Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 91.
- Bilgin, N. (2003). Sosyal Psikoloji Sözlüğü - Kavramlar, Yaklaşımlar. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bozkurt, V. (2000, Ağustos). Gözetim ve İnternet: Özel Yaşamın Sonu mu? Birikim Dergisi, No:136, s.69.
- Çoban, B. (2008). Gözün İktidarı Üzerine, Panoptikon: Gözün İktidarı (Haz: B. Çoban, Özarslan, Z.), İstanbul: Su Yayınları.
- Dolgun, U. (2004). Gözetim Toplumunun Yükselişi: Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumuna. Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt:2, Sayı:1.
- Dolgun, U. (2005). İşte Büyük Birader. İstanbul: Hayy Kitap.
- Dolgun, U. (2008). Şeffaf Hapishane Gözetim Toplumu. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Ellul, J. (1998). Sözün Düşüşü. çev. Hüsamettin Arslan, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Florenski, P. (2001). Tersten Perspektif. çev. Yeşim Tokol, İstanbul: Metis Yayınları.
- Foucault, M. (2003). İktidarın Gözü. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2006). Hapishanenin Doğuşu. çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Yayınevi.
- Gürel, E, Alem, J. (2010). Postmodern Bir Durum Komedi Üzerine İçerik Analizi: Simpsonlar. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Sayı 3/10, s. 332-347.
- Huxley, A. (2000). Cesur Yeni Dünya. çev. Ümit Tosun, 3.baskı, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kesim Güven, S. (2007). Gözetim toplumu ve toplumsal meşruiyet. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.
- Krippendorff, K. (2004). Content Analysis: An Introduction To Its Methodology. New York: Sage Publication.

- Lyon, D. (1997). Elektronik Göz: Gözetim Toplumunun Yükselişi. çev. Dilek Hattatoğlu
İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Marx, K. (1975). Kapital. çev. Alaattin Bilgi, Ankara: Sol Yayınları.
- Mayring, P. (2009). "Qualitative Content Analysis. Forum Qualitative-
Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research." Art. 20 1(2), Temmuz 2008,
<http://nbnresolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs0002204> (erişim tarihi 14 Ocak 2009): 1-10.
- Özdel, G. (2012, Ocak). Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve "Panoptikon" ile
"İktidarın Gözü" Göstergeleri. The Turkish Online Journal of Design, Art and
Communication, Cilt 1 (Sayı 2), 22-29.
- Orwell, G. (2008). Bin Dokuz Yüz Seksen Dört. çev. Nuran Akgören, İstanbul: Can Yayınları.
- Öztürk, S. (2013). Filmlerle Görünürlüğün Dönüşümü: Panoptikon, Süperpanoptikon,
Sinoptikon. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, (Sayı 36), 133-151.
- Poster, M. (1990). The mode of information. Chicago: The University of Chicago Press.
- Roth, M, S. (2005). Trauma: A Dystopia of the Spirit", Thinking Utopia: Steps into Other
Worlds, Oxford - New York: Berghahn Books.
- Suvin, D. (1998). Utopianism From Orientation to Agency: What We Intellectuals Under Post
Fordism To Do, Utopian Studies, www.questia.com
- Şen, B. (2004). Elektronik Gözetim. Çağın Polisi Dergisi, (Sayı 30), Erişim Tarihi: 19.03.2017,
<http://www.caginpolicisi.com.tr/elektronik-gozetim>.
- Tümertürkan, M. (2010). Gündelik Hayatın Gözetimi: "Panoptikon toplumu". ETHOS: Felsefe
ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar, 2 (Sayı 3), 1-19.
- Türk Dil Kurumu (2005). Türkçe Sözlük. Ankara.
- Yılmaz, A. (2012). Sosyal Medya Kullanımında Güncel Tartışmalar: Üniversite öğrencileri
örneğinde mahremiyet-kamusal alan ilişkisi. Global Media Journal, 3, (Sayı 5), 246-
264.
- Weber, M.(1986). Sosyoloji Yazıları. çev. Taha Parla, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

